

Svět [1992]

O světě mluvíme často, ale dost bezmyšlenkovitě. Se světem stále počítáme, ale téměř nikdy neuvažujeme, co ten svět vlastně doopravdy je. A připadá nám přehnané až nesmyslné, když někteří filosofové nepovažují svět za reálný. Už jsme si jednou připomněli, že Platónův Timaios chápal svět jako živé jsoouco, jako „živoka“. Dnes nám svět - přinejmenším astrofyzikální kosmos - připadá naopak mrtvý, život je v něm čímsi zcela výjimečným. Můžeme z omezené pozemské zkušenosti usuzovat na celý svět? Je-li oživena naše planeta, vyplývá z toho, že je oživen celý vesmír? Stačí kanárek v kleci, aby byl živý celý byt? A podobně se můžeme tázat: stačí, když dvojí jsoouco prostě položíme vedle sebe, abychom mohli i tuto dvojici považovat za jsooucí? Chceme-li svět chápat jako soubor všeho, co jest, na čem můžeme založit bytí nebo jsooucnost samotného souboru? Soubor je přece to, co někdo sebral; kdo však „sebral“ svět?

Jeden z největších řeckých myslitelů před Sókratem měl právě toto na mysli, když se tázal, co z pouhé hromady náhodně rozházených věcí utvoří krásně uspořádaný svět. Jako Řek i jako filosof byl přesvědčen, že svět je nějakým způsobem uspořádaný, tj. že je uspořádaný jakožto svět, ne jenom jako nějaká úhledně srovnaná hromada. Nepředstíral, že ví, co je zárukou uspořádané povahy světa jako celku, jenom užil slova, které původně neříkalo víc, než na co se Hérakleitos dotazoval a co se mělo teprve stát tématem příštího zkoumání a šetření: to slovo znamenalo „to sbírající“, ne však jen shromažďující, tedy v pouhou hromadu sbírající, hromadící, ale sjednocující, integrující, tedy v jeden celek sbírající. To byl totiž původní význam slova LOGOS, neboť sloveso LEGEIN nejpůvodněji znamenalo sbírat.

Čeština ukazuje těm, kteří jsou připraveni naslouchat samotnému jazyku, zase docela jiným směrem. Slovo „svět“ je velmi blízkým příbuzným slova „světlo“. Zatímco ve tmě není nic vidět, na světle se všechno začíná ukazovat, vyjevovat. Náš jazyk tedy podporuje výklad světa jako jakési osvětlené scény, na které se původně skryté a nezřetelné věci vyjevují, ozřejmují. Odkud pochází toto světlo, bez něhož by se věci nemohly vyjevovat a bez něhož by ani svět nebyl světem? Někteří myslitelé mají za to, že tím světlem je vědomí či přesněji myšlení, tedy samo sebe reflektující vědomí; jiným nestačí vědomí lidské a vracejí se k staré myšlence vědomí božského. Jejich hrubým nedopatřením je hypostaze božského intelektu jako archetypicky zpředměťujícího, čímž má být zajištěno alibi všem lidským objektivizacím. Tak trochu módou se stalo vidět základ jednoty světa v samotném jazyku, jako by jazyk sám nepotřeboval něco, co by bylo s to zakládat jednotu zvuků či písmen, aby mohlo nějaké slovo nebo nějaké promlouvání mít vůbec smysl. V jednom bodě však tyto pokusy postihují cosi podstatného: svět nemůžeme ani nahmatat, ani zaslechnout, ani uvidět či nazřít atd., ale můžeme jej pouze mýnit, myslit. Tzv. „světový názor“ či „náhled“ je proto velmi zavádějící termín.

Prvním krokem k lepšímu chápání světa se musí stát rozlišení mezi tím, co se pro nás může stát „předmětem“ a co se takovým „předmětem“ stát nemůže, i když to je sebe skutečnější. Karl Jaspers např. poukazuje na to, že předmětem se pro nás mohou stát jen některé skutečnosti vnitrosvětlné, které opravdu můžeme mít „před sebou“. Svět však není takovou věcí, která by mohla být „před námi“, nýbrž vždycky tomu je tak, že my sami jsme ve světě - nebo, jak to dobře rozlišuje čeština, „na“ světě -, a to znamená, že svět je kolem nás, že nás

obklopuje, objímá ze všech stran, takže nemáme možnost se postavit někam mimo a „nechat svět být“ před sebou (jak se domnívá činit tzv. objektivní věda, zajisté mylně).

V poslední době se stalo módou zesměšňovat známou Marxovu tezi, že svět je třeba měnit. Zesměšňování však zdaleka není ještě skutečnou kritikou. Ke světu nemůžeme být neutrální, ve vztahu ke světu nemůžeme zůstat objektivní, protože jsme od narození ponořeni doprostřed světa. Všechno, co děláme nebo neděláme, nějak ovlivňuje běh světa. Není však důstojné lidské bytosti, když ovlivňuje běh světa a vůbec o tom neví a když také neví, jak a jakým směrem jej ovlivňuje. Vědět však znamená také vědět o různých možnostech, cestách a směrech. V tom spočívá kontingence dějinného života a na tom je založena lidská svoboda. Svět tedy nemůžeme „nechat být“, ale musíme uprostřed světa převzít svůj díl odpovědnosti za svět.

Rozhlasový slovník, 3. 2. 1992